

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Türkülere İlham Olan Pınarlar Springs Inspiring Folk Songs

Seher ATMACA

Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi

seheratmaca@ksu.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-3331-0166

Öz: Bir zamanlar insanların ortak kullanım alanları arasında gösterilen ve zaman içinde büyük oranda sadece hafızaların bir köşesinde kalan pınar/çeşmelerin Türk kültüründe önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Yolcuların konaklamak için bu pınar/çeşme başlarını tercih etmelerinden dolayı, pınar başı karşılaşmaları, pınar sohbetleri etrafında nice hikâyeler, türküler, destanlar oluşmuştur. Çeşme ise o pınardan borularla taşınarak sürekli akan bir su hâline getirilmiştir. Köylerde su taşıma işini genellikle genç kızların yaptığından çeşmeleri aynı zamanda buluşma mekânları olmuştur. Bu çalışmamızda pınar/çeşme hakkında genel bir çerçeveye çizdikten sonra bu kavramın âşıkları ve şairleri nasıl etkilediklerinin yanı sıra hayrat olarak da nesillerden nesillere aktarılan bir gelenek olduğunun yanı sıra pınarın türkü ve şiirlerde tema olarak nasıl ele alındığını inceleyeceğiz. Pınar, özellikle halk şiirimize ve türkülerimizde duygu ve düşüncenin paylaşılmasında önemli bir araç olmuştur. Çalışmamızda pınarın şiir ve türkülerimizdeki "aracı" görevine dikkat çekilmiştir. Pınar/çeşme üzerine söylenen türküler, yazılan şiirlere ulaştık çalıştık. Pınar/çeşme ile ilgili türkülerin şiirlerin gelecek nesillere aktarılması gerektiğine inanıyoruz. Bunun için özellikle adını pınardan alan belli yerleşim yerlerinde hem halkın kullanımına sunulması hem de geçmişle gelecek arasındaki bağı güçlendirme adına pınarların kaynağından getirilen suların aktığı çeşmeler yaptırılmalıdır. Her çeşmenin başına da o bölgede bilinen bir türkünün sözleri ya da bir şairin şiiri mermere işlenerek ahde vefa gösterilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Pınar, çeşme, aşık, türkü, şair.

Abstract: It is known that springs/fountains, which were once shown among the common areas of people and remained only in a corner of the memories over time, have an important place in Turkish culture. Due to the fact that travelers prefer these springs/fountains to stay, many stories, folk songs and epics have been formed around spring encounters and spring conversations. Pınar comes out of the ground by boiling. The fountain, on the other hand, was transported from that spring by pipes and turned into a constantly flowing water. Therefore, those living in rural areas had to carry their water needs from these springs/fountains. Since the young girls generally carry out the transport of water in the villages, the village fountains also served as a meeting place for girls and as social places where boys can easily see these girls. In this study, after drawing a general framework about the spring/fountain, we will examine how this concept affects the lovers and poets, as well as how it is a tradition passed down from generation to generation as charity, and how the spring is handled as a theme in folk songs and poems and how it plays a role. Pınar has been an important tool for sharing feelings and thoughts, especially in our folk poetry and folk songs. In this article, attention has been drawn to the role of the spring as an "intermediary" in our poems and folk songs. We cannot say that we have reached all the songs and poems sung about the spring/çeşme, but we believe that at least the poems of the folk songs about the spring/fountain should be passed on to future generations. For this, fountains should be built in certain areas of the settlement, which takes its name from the spring, both for the use of the public and for the

purpose of strengthening the bond between the past and the future, where the waters brought from the springs flow. At the head of each fountain, the words of a folk song known in that region or the poem of a poet should be engraved on marble to show fidelity to the oath.

Keywords: Spring, fountain, aşık, folk song, poet.

GİRİŞ

İnsanların birlikte geçirdikleri, belli bir süre buluşup sohbet ettiği ya da yolu üzerinde mutlaka uğraması gereken bazı mekânlar vardır. Bunlardan birisi de zaruret hâlinde ya da kısa bir dinlenme molası verilen yerlerdir. Bu mekânların aynı zamanda buluşma, adres belirtme yerleri olduğu da söylenelemiştir.

Kışın köylerinde yazları ise yaylalarda yaşamayı tercih eden insanlar gerek hayvanlarını otlatmak için gerekse temiz havası ve pınarları çok olan yerleri tercih etmişlerdir. Günümüzde özellikle Akdeniz, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinde hayvancılıkla geçimlerini sağlayan vatandaşlarımız bu bölgele geçerek konargöçer hayat sürdürmeye devam etmektedirler.

Teknolojinin gelişmesi, köyden şehirlere göçün artması, mahallelerin ortaya çıkmasıyla birlikte pınarların yerini çeşmeler almaya başlamış, pınarların suyunun zaman içinde ark ya da borularla belli bir merkeze getirilip herkesin istifadesine sunulmaya başlanması ile pınarın adına çeşme denmeye başlanmıştır.

İçme suyunun köylerdeki evlere ulaştırılmasının mümkün olmadığı zamanlarda köylüler su ihtiyaçlarını köy meydanında ya da belirli yerlerdeki pınarlardan karşılamış ve su taşıma işini genellikle köyün genç kızları yapmıştır. Bundan dolayı gen kızların ve delikanlıların birbirlerini rahatlıkla görebilecekleri birkaç kelimede edebilecekleri mekânlar köy çeşmeleri ve pınarları olmuştur. Birçok genç birbirine bu çeşme başlarında âşık olmuştur. Çeşme başlarında yol gözlenmiş, âşıkların burada güzellere gönül koydukları yazılıp söylenmiştir.

Bu çalışmada bölgelere göre farklı isimlerle anılan ama manaları aynı olan pınar/çeşme ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra bu kelimeler âşıkları ve şairleri dilinden yola çıkılarak pınar/çeşme üzerine söylenen türküler ve şiirler üzerinde durulacaktır. Pınar/çeşme kelimeleri etrafında şekillenen bu kültürün bazı yörelerde geçmişte olduğu gibi bugün de canlı olarak yaşatıldığı üzerinde durulacaktır. Ulaşılabilen kaynaklara göre, içlerinde pınar/çeşme geçen veya başlıklarında yer alan türküler aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. Pınar ve çeşme geçen türküler

Pınar Başı Beklerim	Pınarbaşı Ben Olayım	Çeşmeden Döndü Geliyor
Pınar Başında Durma	Pınar Başının Gülleri	Pınar Baştan Bulanır
Pınar Sevdalı Başın Var	Pınara Varmadın mı?	Pınardan Dudu Geçti
Pınar Başına Yağmaz mı Dolu	Pınarın Başına Kurmuş Kazanı	Pınarın Başına Taş Ben Olayım
Pınarın Başında Gördüm	Pınarın Başında Merom	Pınarın Başında Testin Var
Pınarın Başından Ufak Taş Gelir	Çeşme Başında Yârimi Beklerim	Pınara Vurdum Kazmayı
Çeşmeden Dudu Geçti	Çeşmeler Yaptırdım Altın Oluklu	Çeşmeler Yaptırdım Remziyim
Çeşmenin Başına Kurmuş Kazanı	Çeşmeye Vardın Kızım	Çay Benim Çeşme Benim

Kaynak: (TRT Türk Halk Müziğinden Seçmeler, 2004; TRT Türk Halk Müziğinden Seçmeler 2005. Nota Arşivleri, 2023)

Çalışma nitel bir araştırma olup, doküman analiz yöntemi kullanılmıştır. Belge olarak TRT repertuarında yer alan pınar ve çeşme başlıklı yirmi dört türkü incelenmiş olup bu çalışmada; ayrıca içerisinde çeşme ve pınar kelimeleri geçen türkülere de yer verilmiştir. Makale içinde TRT repertuarında olmayan ve TRT bünyesinde seslendirilen metin içinde pınar ve çeşme geçen beş türkü, şairler ve âşıklar tarafından yazılan on altı şiirin yanı sıra çeşme kitabesi olarak yazılan bir şiir de yer almıştır.

Pınarlar zaman içinde belirli su depolarına borularla taşındığından her ne kadar da gündelik konuşmalar arasında pek kullanılmayan bir kelime olmamasına rağmen temiz, berrak, duru, saf manalarında korumaktadır. Çeşmeler ise konutların içine kadar taşındıklarından dolayı önemini yitirmiş bir kelime gibi algılanmasına rağmen günümüzde mahalle aralarında ve şehirlerin belli

yerlerinde tekrar akıtılmaya başlanılarak temiz suya ulaşmanın yolunu açması bakımından önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Pınarın Serüveni

Pınar kelimesi; saflığı, temizliği, berraklığı doğallığı temsil eden suyun en doğal hali olarak bilinmesinin yanı sıra dilimizde en çok kullanılan, özellikle ülkemizde kız çocuklarına isim olarak verilen en güzel kelimeler arasında yer alır.

İnsanın var oluşundan bugüne hayat, suyun etrafında şekillenmiştir. Susuz bir hayat tasavvur etmek imkânsızdır. Tarihten günümüze yeryüzünün hemen hemen bütün coğrafyalarında kavgaların, savaşların çoğunun su ve verimli topraklar yüzünden çıktığı bilinmektedir. Eğer topraklar verimliyse o toprakları besleyen su kaynakları da çok demektir.

Pınar/çeşme başları her zaman kavuşma, buluşma sohbet etme yerleri olarak bilinse de bazen ayrılıkların başladığı yer olarak bilinmektedir.

Bunun en ilgi çekici örneği de günümüzde suları akmasa da kitabesi ile birlikte hâlâ ayakta duran Ayrılık Çeşmesi'dir. Bu çeşme: Üsküdar'dan başlayarak Anadolu içlerine doğru uzanan ana yol üzerinde eski Haydarpaşa Çayırı kenarında yer almaktadır. Sefere çıkanların buradan uğurlanması ve uğurlayıcıların da buradan ayrılmaları sebebiyle çeşmeye *Ayrılık Çeşmesi*¹ denmiştir.

Yine tarihî kaynaklar incelendiğinde şehirlerin su ihtiyaçlarını karşılamak için devasa uzunlukta su kemerleri ve şehrin belli merkezlerinde de halkın kullanımına açık çeşmeler yapılmıştır. Medeniyet çevremizde bir yere su getirmek, çeşmel-er yaptırmak da *sadaka-i cariyeye*²den sayılmaktadır. Bu inanış dolayısıyla Türkiye'nin her yerinde çeşmeler yapılarak halkın istifadesine sunulmaktadır.

Hayatın ve medeniyetin kaynağı olan suyun çıktığı, insanların genellikle içme suyunun karşılandığı gözellere Anadolu'da pınar denilmiştir.

Pınar kelimesi TDK sözlüğünde: "*Yerden kaynarak çıkan su, kaynak, bu suyun çıktığı yer, kaynak, mamba, çeşme*" anlamlarında kullanılmaktadır.

Pınar kelimesi bölgeden bölgeye farklı isimlerle anılsa da mana olarak suyun ilk kaynadığı yer anlamında kullanılmaktadır. "*Su Türkçemizin en güzel kelimelerinden birisidir. Arapça'daki karşılığı mâ, Farsça'da âb dir. Suyun kaynağına pınar, mamba denir. Bir de göze vardır. Ayıntap kelimesindeki ayn ve Farsça çeşm göz manasındadır. Çeşm'in aynı zamanda gözyaşı anlamına geldiği de bilinmektedir.* (Sönmezler, 2007: 11).

Kaynağından çıkan su en temiz en saf sudur. Bundan dolayı da içme suyu olarak kullanılır. Bu temiz ve saf su eski zamanlarda borular şeklinde döşenen kiremitlerden taşınarak belli bir yerde halkın istifadesine sunulduğu bilinmektedir.

"*Çeşme kelimesinin Türklere ne şekilde ve ne zaman geçtiği bilinmemektir. Fakat ilginç olan husus Türklerin su kaynağı için kullandıkları ilk ve en yaygın terim olan "bulak" kelimesinin Anadolu'ya gelişle birlikte kullanımdan kalkmış olmasıdır. Türkler zamanla "bulak" sözcüğünü unutmuş ve onun yerine "pınar" kelimesini seçmişlerdi. Böylece diğer Türk boylarından ayrılan Oğuzlar 11. yüzyılda su gözü ve kaynağı için "pınar" diyorlardı.*" (Adıbelli, 2012: 28).

Muhtemelen ülkemizde çok önceleri pınar olarak bilinen: Akpınar, Ayranpınar, Ceylanpınar, Çatalpınar, Çobanpınarı, Dumlupınar, Gökpınar, Gürbulak, Gürpınar, Halkapınar, Işıkpınarı, Karapınar, Pınarbaşı, Pınarhisar, Türkmenpınarı vb. gibi birçok pınar ismiyle anılan yerler, belli bir zamandan sonra yerleşim merkezi olmuştur.

Âşıkların Gönlünde Akan Pınarlar

¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayrilik-cesmesi>

² <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/11871/cuma-hutbesi-sadaka-i-criye>

Toprağın/taşın arasından süzülerek doğal bir su kaynağına dönen pınarlar aynı zamanda saf ve temizdirler. Şairler, âşıklar da tıpkı pınarlar gibi gönlünde kaynayan duyguları söze/ezgiye/havaya dökmüşlerdir. Şairler bunu şiir olarak, âşıklar ise sazları eşliğinde türkü olarak söyleyegelmişlerdir.

Söyleyeni belli olsun ya da olmasın şiirler, türküler toplumun sevincini çoğaltmaya, hüznünü azaltmaya vesile olduğu müddetçe hem yaşamaya devam etmiş hem de herkesin şiiri, türküsü gibi sahiplenilmiştir. Bundan dolayı şiirler, türküler yüzyıllardır insanların yüreğinden bir pınar gibi akmaya devam etmektedir.

Kütahya şehir merkezinde akan çeşmeler, Hisarlı Ahmet'in öldürülen Vehbi'ye ağıt yakarken çıkış noktasını oluşturur.

Türk Halk Müziğine önemli eserler kazandırmış Hisarlı Ahmet'in *Kütahya'nın Pınarları* türküsü dinlerken günümüz Kütahya'sında şehir merkezinde akan çeşmelerin yine pınarlardan şehre taşınan borularla birlikte çeşme haline geldiği muhtemeldir.

"Kütahya'nın pınarları akışır

Zaptiyeler kol kol olmuş bakışır

Asalı'ya çuha şalvar yakışır

Aman aman Vehbi'm öyle de böyle olur mu?

Ah sen ölürsen dünya bana kalır mı? (Uygun, 2014: 96).

Türkü her ne kadar birinci derecede pınar başında cereyan eden bir olayı anlatmasa da sözleriyle Kütahya'da bir zamanlar pınarların çok olduğu izlenimi uyandırmaktadır.

Pınarlar aynı zamanda sevgililerin birbirlerini görme yerleridir. Pınarlara âşıkların da yolu düşer ve gönlünü düşürdüğü güzele de elbette bir şeyler söylemeden edememişlerdir.

"Salına salına geldi pınara

İşimden gücümden etti avara

Dedim suphanallah kaşları kara

Dedi ki öpersin emme yeri var (Özdemir, 2008: 302).

Pınar/çeşme başları aynı zamanda âşıkların da uğrak mekânları arasındadır. Âşık bazen bu pınar/çeşme başında bir güzele gönlünü kaptırmış, elinden bir tas su isteyip içtikten sonra sazı eline alıp ya kızın güzelliğini tarif eylemek için irticalen türkü söylemiş ya da kız ile deyiştiği bilinmektedir. Bu olay bazen o âşıkla ilgili bir destan ya da hikâyeye olarak kayıtlara geçmiş, başka âşıklar da katıldıkları meclislerde öğrendikleri bu hikâyeleri sazları eşliğinde anlatmışlardır.

Azerbaycan'ın en önemli âşıklarından Âşık Elesger'in de çeşme başında gördüğü güzellere irticalen şiirler söylediği bilinmektedir.

"Akşam sabah çeşme senin başına

Bilirsen mi nece canlan dolanır

Büllur buxaq lale yanaq ay gabaq

Şahmar zülfü perişanlan dolanır (Elesqer, 2004: 40).

Çerşenbe gününde çeşme başında

Gözüm bir alagöz xanıma düştü

Atdı müjgan oxun keçti sinemden

Cadu gamzeleri ganıma düştü (Elesqer, 2004: 44).

Yine Azerbaycan Âşık edebiyatına büyük katkıları olan Âşık Şemşir, konargöçer hayatı tasvir ederken pınarın toplanma mekânı olduğuna vurgu yapar.

“Keçti kış ayları bahar feslidi

Yene dağ başına ağ duman gelir

Köç edir yaylağa eller obalar

Bulaqlar başına bin bir can gelir. (Namazov, 2013: 403).

Azerbaycan deyince önümüze geniş bir coğrafya açılır ama bu coğrafyayı ikiye bölen Aras Nehri ile sözde birbirinden ayrılan ama özde öz be öz Türk olan Güney Azerbaycan’dan gelen ve yıllar önce bizi türkülerle birbirine bağlamaya çalışan Huşeng Azeroğlu da şöyle seslenir:

“Serin sulu bulahlardan

Yeşil yaprak budaklardan

Lale renkli yanaklardan

Bal süzülen dudaklardan

Size selam getirmişem” (<https://www.turkuler.com>).

Dörtlükte görüldüğü gibi bulah (pınar), doğanın dekorunu tamamlayan önemli bir unsurdur.

Âşık edebiyatı denilince gerek ülkemizde gerekse bütün Türk dünyasında ilk akla ilk gelen isimlerden birisi de hiç kuşkusuz Karacaoğlan’dır. Karacaoğlan da baharın gelişiyi birlikte tabiatta görülen değişimi pınarın da içinde yer aldığı unsurlarla dile getirir.

“Ağacınız yapraklarla donanır

Taşlarınız bir birliğe inanır

Hep çiçekler bağrınızda gönenir

Pınarınız çağlar akışır dağlar” (Cunbur, 1985: 80).

Köy, yayla ve kırsal yerlerde güzellerin evin dışına çıkması için birtakım nedenler gerekir. Bunlardan biri de su getirmek için pınara gitmektir. Bu durum Karacaoğlan’ın şiirlerine konu olur.

“Kırmızı gülden rengini almışsın

Güzellikte kemâlini bulmuşsun

Sallanı sallanı suya gelmişsin

Güzel, senin ziyaretin pınar mı?” (Cunbur, 1985: 31).

Pınarın berrak suyu, çoğu zaman gençler için ayna görevi görür. Karacaoğlan bu durumu sanatlı bir üslupla dizelere şöyle döker:

“Sallanı salanlı gelmiş pınara

*Kadir Mevlâ'm işimizi onara
Gün doğmadan şavkın düşmüş pınara
Gün üstüne bir gün daha doğar mı?" (Cunbur, 1985: 31).*

Ketizmen Kahramanmaraş'ta adı Ilıca olarak anılan bölgede yüksek rakımlı bir yerleşim yerinin adıdır. Muhtemelen Dadaloğlu bir müddet bölgelerdeki yaylalarda kaldıktan sonra obasını Pınarbaşı'na göçürürken söylemiştir bu türküyü.

*"Pınarları yosun olmuş akıyor
Mor menevşe düze çıkmış kokmuyor
Torun iskân olmuş gelip çıkmıyor
Yönü gurbet ele döndü Torun'un" (Özdemir, 2007: 281).*

*"Memnun musun seni gelip gezenden
Usanman mı şu yapıdan düzenden
Şah kızını almak için Kozan'dan
Alapınar'(dan) su verenler nic'oldu" (Atılğan, 2001: 75).*

Birer dörtlük olarak almış olduğumuz bu şiirlerden de anlaşılacağı üzere Dadaloğlu, pınar/çeşme üzerine belki de en çok türküler söyleyen âşıklardan birisi olmuştur.

Günümüzde belki bu pınarların çoğu kurumuş, yeni yeni pınarlar doğmuş, yeni çeşmeler yapılmıştır ama her geçen gün pınar/çeşme üzerine söylenmiş/yazılmış türkü ve şiirlerin azalmış olduğu da bir gerçektir.

Bundan dolayı otuz kırk yıl gerilere doğru gidildiğinde pınar ile ilgili söylenmiş türkülerin karşımıza çıktığı ve türkülerin arşivlerimizde silinmediği görülür. İşte o türkülerden bazıları.

*"A pınar senin ayakucunda yatmalı
Başucundaki lale sümbülü kokmalı
A pınar senden şikâyete gitmeli
Gelen güzelleri eğler durursun (Kardaş, 2012: 85).*

*Yüce dağ başında pınar gözüsün
Sürüden seçilmiş körpe kuzusun
Güzeller güzeli yayla kızısın
Belki seni bana yazar Yaradan" (Kardaş, 2012: 94).*

Pınar/çeşme başlarındaki buluşmalar ve sohbetler şiirlere ve türkülere kapı aralamıştır. Pınar başlarının aynı zamanda insanların birbirlerini görme suya gelen genç kızların güğümelerini bakraçlarını doldurma sırasında birbirleriyle muhabbetleri Şanlıurfa/Siverek türküsüne yansır.

*“Bu pınar eşme pınar
Yaramı deşme pınar
Yâr yanına gelende
Su ver söyleşme pınar”* (Kürkçüoğlu, 2017: 63).

Pınar/çeşmeler her ne kadar da âşıkların türküleri ile hafızamızın bir yerinde dursa da şairler de duygu ve düşüncelerini pınar/çeşmelerin diliyle dökmüşlerdir. İşte Afşin/Kahramanmaraş'ta yaşamış önemli halk şairlerinden Derdiçok da pınar ile sohbet ettiği şiirleri ile günümüze kadar gelen bir şairdir.

*“Doğru söyle pınar bir sualım var
Usul boylum türbenizden girdi mi?
Emirli'nin bayanları bayları
Yar geçerken kıyamına durdu mu?”* (Alparslan, 2019: 106).

Öğretmen, şair, siyasetçi ve edebiyatımızda Beş Hececiler'den biri olarak bilinen ve aynı zamanda *Han Duvarları'nın* şairi olarak tanınan Faruk Nafiz Çamlıbel'in “Çoban Çeşmesi”, çeşmeyle aşkı bütünleştiren bir şiirdir.

*“Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi.
Ey suyun sesinden anlayan bağlar,
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi?
.....
Ne şâir yaş döker, ne âşık ağlar,
Tarihe karıştı eski sevdalar:
Beyhude seslenir, beyhude çağlar
Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi!...”* (Çamlıbel, 1969: 15-16).

Hece şiirinin önemli temsilcilerinden Abdurrahim Karakoç da içinden akan pınar şiirleriyle edebiyat dünyamıza önemli şiirler armağan eden bir şairdir. Karakoç da güzelleri pınar başında görüp gönlünü kaptıran şairlerdendir.

*“İki güzel su doldurur pınarda
Pınar güzel, güzel iki gönül bir
Güzel sevmek güzel amma baharda
Bahar güzel: güzel iki gönül bir.”* (Karakoç, 1988: 13).

Pınar, kimi zaman benzetme ögesi olarak da kullanılır şiirimizde.

*Kara gözlüm bu ayrılık yetişir,
İki gözüm pınar oldu gel gayrı.
Elim değse akan sular tutuşur
İçim dışım yanar oldu gel gayrı.”* (Karakoç, 1988: 22).

Günümüz Osmaniyeli şairlerinden Mehmet Avşar da çeşmelerin arı/duruluğuna vurgu yapmıştır.

“Sarı bülbül başucunda şakımış

Zaman gergefinde şiir dokumuş

İçenler suyundan rahmet okumuş

Yunusça arınıp yunmuş çeşmeler” (Gökşen, Çetinkol 2021: 153).

Yardımsaver insanlarımız gerek yaşadığı dönemlerde gerekse öldükten sonra kendisinin hayırla yâd edilmesi için toplumun istifadesine sunmak üzere eserler bırakırlar. Özellikle maddi bir karşılık beklemeden insanların hizmetine sunulan hayratlar nesilden nesile aktarılan çok önemli bir kültür olarak günümüzde de yaşatılmaktadır.

Hayrat kelimesi TDK sözlüğünde: “1. isim Sevap kazanmak için yapılan iyilik: 2. Halkın yararlanması için yapılan okul, çeşme, hastane” vb. Yapıların hiçbir maddi karşılık beklenmeksizin insanların hizmetine sunulması şeklinde bilinmektedir. Türk milleti tarihin her devrinde başkalarına yardımcı olmayı hayat ilkesi edinmiş bir millettir. Bundan dolayı da her insan imkânları nispetinde başkalarına yardımcı olmaya çalışırken aynı zamanda da yapmış olduğu bu iyiliklerin Allah tarafından kabul görüleceği ve yapmış olduğu bu iyilikler vesilesi ile yapmış olduğu hayratı ayakta kaldığı süre kadar hayır ve dualarla anılacağına bilinciyle hareket eder.

Millet olarak fethettiğimiz bütün topraklarda hayrat amaçlı vakıflar kurarak yardımlaşma duygusunu gelecek nesillere de aşılacak için gayret gösterilmiştir.

“Tarihte bütün medeniyetleri oluşturan toplumlar ya bir su kaynağının kenarında ya da çok yakınlarında kurulmuştur. İnsanlar çeşmeleri kendileri hayattayken yaptıkları gibi kendileri vefat ettikten sonra yakınları tarafından (eş, çocuk, baba, kardeş vb.) kendi adlarına yaptırılmaktadır. Bundan dolayı çeşmelerin üzerindeki isim, bazen çeşmeyi yaptıran kişiye tekabül ettiği gibi çoğu zaman da bu isim çeşmeyi yaptıranların yakınları ve özellikle de anne babaları, eşleri ya da çocuklarına aittir.” (Adıbelli: 2012: 12,41).

Özellikle büyük yerleşim merkezlerinde her çeşmenin üzerinde bir kitabe bulunur. Bu çeşmelerin kimisi zamanla akmaz olup üzerindeki kitabe ile birlikte sökülmüş, kimi çeşmeler de zaman içinde bakım ve onarımları yapılarak akmaya devam etmiş, akmyorsa bile o çeşmeyi yaptıranın hatırasına saygı olarak çeşme ile birlikte kitabesi de yenilenmiştir.

İstanbul’un Fatih ilçesinde Koca Mustafa Paşa Caddesi, İbrahim Paşa Medresesi kapısının önünde bulunan Ahmet Ağa Çeşmesi’ndeki kitabede şu ifade yer almaktadır.

“Yapdı bu nev çeşmeyi Ahmed Ağa

Kapu Ağası o âli-şân ü zât

Lûle-i zîbâsı hem çün ney-şeker

Âb-ı sâfi gûyiyâ katre nebât

Sâhibü’l-hayrâta olsun işbu âb

Rûz-ı mahşer bâis-i fevz ü necât

Dedi itmâmında târîhin Habîb

“Çeşme-sâr-ı bî-bedel mâ’ü'l-hayât”

H. 1154 / M. 1741-42 (Delibaş: 2016: 22).

Kitabedeki şiirde de görüldüğü gibi yapılan çeşmenin sahibine hayır kazandırması umulmaktadır.

Attilâ İlhan bir şiirinde gök kubbede hoş bir seda bırakmak için şiirler yazmış, Bâkî'ye ve onlarca köprü, cami ve su kemerleri, çeşmelerin yapımına imza koymuş Mimar Sinan'a bir şiirinde şöyle göndermede bulunmuştur.

“kubbelerde uğuldar bâkî

çeşmelerden akar Sinan

an gelir

-lâ ilâhe illallah-

Kanunî süleyman ölür” (<https://tilahan.org/siir-arsivi/>).

Gerek çeşmelerdeki kitabelerde olsun gerekse şiir ve türküleriyle hoş seda bırakanlar eserleri durdukça yaşamaya devam edeceklerdir.

Pınar, yolcuların, özellikle de âşıkların içlerine döktükleri birbirleriyle muhabbet mekânları olarak da bilinmektedir.

Kahramanmaraş yöresi âşıklarından Âşık Mısdılı, Yavşan Yaylası'nda kaynayan soğuk pınarlarla âdeta dertleşir:

“Yavşan'ın pınarı sen neler gördün

Ne erler çevrildi başına senin

Acaba kadrini bilen oldu mu

Yoksa sem mi kattı aşına senin

Kimleri kondurdun kimi göçürdün

Sen kimlere âb-ı hayat içirdin

Nedir ser-güzeştin neler geçirdin

Bu dünya geldi mi hoşuna senin” (Avcı, 2021: 32).

Bir başka âşık, sevdiğini görmek istediği zaman, belki de köyün biricik sosyal mekânı olan pınara davet eder türküsünde.

“Pınara gel ki görem

Pınara gel ki görem

El uzat bir gül verem

Dur dur dursene

Dur bir haber versene” (Anonim)

SONUÇ

Pınar kelimesi, saf, temiz, doğal, berrak manasına karşılığında da kullanıldığından, zaman içinde özellikle kızlara verilen bir ad olarak kullanıldığını da göz önünde bulunduracak olursak hâlâ yaygın olarak kullanılan bir kelime olduğu ortaya çıkmaktadır.

Âşıklar, pınar/çeşme başında gördüğü, güzeller için içinden geçen duyguları sazlarıyla türküyeye dökmüşlerdir. Bu türküler zamanla ortak değer ortak kültürlerimiz arasına alınarak Türkçenin konuşulduğu coğrafyalarda dilden dile dolaşmaya devam etmektedir.

Türküler, duygu olarak uzaklardakini yakına, yakınlardakileri uzaklara götürerek ruhlara gıda olmuşlardır.

Pınar, özellikle halk şiirimizde ve türkülerimizde duygu ve düşüncenin paylaşılması için önemli bir araç olmuştur. Bu yazımızda pınarın şiir ve türkülerimizdeki “aracı” görevini dikkat çekilmiştir.

Pınar/çeşme üzerine söylenen türküler ve yazılan şiirlerin tamamına ulaştık diyemeyiz ama en azından pınar/çeşme ile ilgili türkülerin şiirlerin gelecek nesillere de aktarılması gerektiğine inanıyoruz. Bunun için özellikle adını pınardan alan yerleşim yerlerinin belirli yerlerinde hem halkın kullanımına sunulması bakımından hem de geçmişle gelecek arasındaki bağı güçlendirme adına pınarların kaynağından getirilen suların aktığı çeşmeler yaptırılmalıdır. Her çeşmenin başına da o bölgede bilinen bir türkünün sözleri ya da bir şairin şiiri mermere işlenerek ahde vefa gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

Albayrak, N. (1999). *Dadaloğlu*. Timaş Yayınları.

Alparslan, Y. (2019). *Derdiçok ve şiirleri*. Etkileşim Bas. Yay. Ltd. Şti.

Atılğan, M. (2001). *Çukurova'dan Kaman'a Dadaloğlu*. Aktürk Ofset Matbaacılık.

Çamlıbel, F. N. (1969). *Han duvarları*. Milli Eğitim Basımevi.

Delibaş, N. (2016) *Kitabelerin kitabı Fatih*. Fatih Belediyesi Yayınları.

Elesger, İ. (2004). *Âşık Elesger eserleri*. Şerg-Garb.

Gökşen, C. Çetinkol, M. (202). *Mehmet Mehmet avşar hayatı, sanatı ve şiirleri*. Hasret Matbaası.

Karakoç, A. (1988). *Dosta doğru*. Ocak Yayınları.

Kardaş, M. Şirin. (2012). *Türk Halk şiirinde pınar motifi*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.

Kürkçüoğlu, S. S. (2017). *Şanlıurfa sıra gecesi geleneği ve türküleri*. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları.

Müjgân Cunbur, M. (1985). *Karacaoğlan*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Namazov, Q. (2013). *Ozan aşık senetinin tarihi*. Elm ve Tehsil.

Özdemir, A. (2008). *Âşık Ruhsatî*. Avcıoğlu Basım Yayın.

Özdemir, A. Z. (2007). *Avşarlar ve dadaloğlu*. Ürün Yayınları.

Avcı, R. (2021). Ruhun ve bedeninin can bulduğu yayla: Yavşan. *Evvelâhir Dergisi*, (4), 28-33.

Sönmezler, H. (2007). *Gaziantep'te suyun öyküsü*. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

TRT Türk Halk Müziğinden Seçmeler (2005). Konya/Bozkır, Hatay/Antakya. 2. Baskı TRT Müzik Dairesi Yayınları.

TRT Türk Halk Müziğinden Seçmeler (2004). Antalya/Korkuteli, Çanakkale/Biga Yöresi. 3. Baskı TRT Müzik Dairesi Yayınları.

Uygun, M. Nuri. (2014). *Kütahya'nın Pınarları (Vehbi) türküsü ve yaşanmış öyküsü*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Kütahya Özel Sayısı.

Ünal, M., Adıbelli, R. (2012). *Modern Türk toplumunda su kültürünün bir uzantısı olarak Kayseri merkezde yapılan yeni çeşmeler* (Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon Birimi)

https://www.turkuler.com/sozler/turku_size_selam_getirmisem.html

(Erişim: 24.05.2023)

<https://tilahan.org/siir-arsivi/> (Erişim: 24.05.2023)

https://www.notaarsivleri.com/eskisite/Turk_Halk_Muzigi.html

(Erişim: 14.12.2023)